

Юрій Васильович КРАВЧИК

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки, менеджменту та адміністрування, Хмельницький національний університет

ORCID ID: 0000-0002-2780-5605

E-mail: gromplus7@gmail.com

Людмила Анатоліївна КРИМЧАК

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту, адміністрування та готельно-ресторанної справи, Хмельницький національний університет

ORCID ID: 0000-0002-2546-9257

E-mail: krymchakla@ukr.net

НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Кравчик, Ю. В. Напрямки забезпечення екологічної складової економічної безпеки підприємства в умовах інноваційного розвитку національної економіки / Юрій Васильович Кравчик, Людмила Анатоліївна Кримчак // Український журнал прикладної економіки. – 2021. – Том 6. – № 1. – С. 362 – 367. – ISSN 2415 – 8453.

Анотація

У статті здійснено аналіз поглядів науковців щодо трактування поняття економічної безпеки підприємства. Визначено, що в більшості досліджень економічну безпеку підприємства розглядають як стан захищеності від негативного впливу чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, як стан ефективного використання ресурсів або як здатність підприємства реалізувати власні економічні інтереси.

Досліджено функціональні складові економічної безпеки підприємства та визначено шляхи її забезпечення за кожною складовою. В даній роботі зосереджено увагу на екологічній складовій економічної безпеки підприємства та подано бачення основних напрямків її забезпечення. Сформульовано заходи на рівні підприємства та на рівні держави, які необхідно реалізувати для забезпечення екологічної складової економічної безпеки в умовах інноваційного розвитку національної економіки.

Ключові слова: економічна безпека, екологічна складова, інноваційний розвиток, діяльність підприємства, національна економіка.

Yurii KRAVCHYK

Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer in Department of Economics, Management and Administration, Khmelnytsky National University

Liudmyla KRYMCHAK

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Management, Administration and Hotel and Restaurant Business, Khmelnytsky National University

DIRECTIONS OF ENSURING THE ECOLOGICAL COMPONENT OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

Abstract

The article analyzes the views of scientists on the interpretation of the concept of economic security of the enterprise. It is determined that in most studies the economic security of the enterprise is considered as a state of protection from the negative effects of internal and external factors, as a state of efficient use of enterprise resources, competitive advantages or as the ability to realize its economic interests. The functional components of the economic security of the enterprise are investigated and the ways of ensuring the economic security of the enterprise for each component are determined. It was found that scientists today identify seven main functional components, namely: technical and technological, information, financial, legal, environmental, personnel and force components. In this work the research of an ecological component of economic security of the enterprise is carried out, its essence is opened and the vision of the basic directions of its maintenance is given. It is determined that there are two areas of its provision - the safety of the enterprise and the safety of society from the negative impact of the results of the enterprise. Measures have been formulated at the enterprise and state level that need to be implemented to ensure the environmental component of economic security in terms of innovative development of the national economy. It was found out that it is necessary to observe the current ecological norms by economic entities, to introduce innovative production technologies, to form ecological culture, at the state level - to provide support and stimulation of enterprises to introduce innovations. It is determined that the implementation of directions to ensure the environmental component of economic security of the enterprise will have a positive effect. Namely, reducing the company's costs through the use of energy and resource-saving technologies, increasing competitiveness and entering the new international markets through the production of high quality and environmentally friendly products, as well as reproducing the country's resource potential and reducing environmental impact.

Keywords: *economic security, ecological component, innovative development, enterprise activity, national economy.*

JEL classification: O31; O32

Вступ

Економічна безпека розглядається як ключовий фактор ефективності функціонування кожного суб'єкта господарювання. Особливо актуальним дане питання постає з огляду на сучасні трансформаційні перетворення, які відбуваються в економіці практично кожної держави. В умовах інноваційного розвитку національної економіки, впровадження активної державної інноваційної політики вітчизняні підприємства зіштовхуються сьогодні з новими викликами для їх економічної безпеки та необхідністю пошуку нових підходів до її забезпечення.

Здійснюючи аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників в сфері економічної безпеки, зокрема, економічної безпеки суб'єктів господарювання, можна натрапити на численність думок щодо розуміння як самої сутності економічної безпеки, так і шляхів та підходів щодо її забезпечення. Варто зазначити вітчизняних вчених, праці

яких зробили значний внесок в дослідження економічної безпеки підприємства. Серед них: Васильців Т. [1], Гавловська Н. [2], Дегтярьова І. [3], Ілляшенко О. [4], Рудніченко Є. [5], Шемаєва Л. [6] та ін.

Певна розбіжність у поглядах науковців та відсутність єдиного універсального підходу не є само собою перешкодою до подальших досліджень економічної безпеки, а, навпаки, своєрідним стимулом для пошуку її істинного розуміння та до вдосконалення понятійно-категоріального апарату економічної безпеки. В даному випадку такий процес наукового дослідження носить безперервний характер в силу еволюції економічних відносин, розвитку інформаційного суспільства та формування нових напрямків діяльності підприємств на міжнародному ринку.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз напрямків забезпечення екологічної складової економічної безпеки підприємства в умовах інноваційного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу

На сьогоднішній день науковці здебільшого розглядають економічну безпеку підприємства як стан захищеності від дії зовнішніх та внутрішніх чинників, що носять дестабілізуючий характер. До прикладу Лисенко Н. та Білошкурська Н. надають наступне визначення: «економічна безпека підприємства – це стан захищеності підприємства від негативного впливу чинників зовнішнього і внутрішнього походження, що досягається шляхом ефективного використання виробничих ресурсів, адаптації до змін, розробки та реалізації стратегічних напрямів розвитку для забезпечення стійкого функціонування та гармонізації власних інтересів з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища» [7, с. 19].

«Економічна безпека підприємства – це стан захищеності підприємства від загроз середовища діяльності, спроможність оперативного реагування на зміни у зовнішньому оточенні, що можуть негативно вплинути на його діяльність та вміння пристосовуватися до подій на які неможливо вплинути, при цьому забезпечуючи стабільність розвитку підприємства», зазначає Фалович А. [8].

Представники інших наукових шкіл позиціонують економічну безпеку підприємства як стан ефективного використання ресурсів підприємства. «Економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання всіх видів ресурсів з метою запобігання (нейтралізації, ліквідації) загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства в умовах ринкової економіки» - зазначено автором у джерелі [9, с. 100].

В багатьох наукових джерелах можна знайти трактування економічної безпеки підприємства як наявності конкурентних переваг підприємства. Так, в праці [10], розкриваючи сутність даної категорії, автор визначає її як «стан економічної системи, що характеризується наявністю конкурентних переваг, які досягаються ефективним використанням існуючих власних та залучених ресурсів, своєчасним впровадженням комплексу заходів з метою підтримання нормальних умов працездатності системи для максимального досягнення поставлених цілей у коротко- та довгостроковому періодах в умовах постійної зміни навколишнього середовища».

З наукової позиції Шемаєвої Л. [6, с. 170], зміст категорії «економічна безпека підприємства» набуває наступного наповнення: «це характеристика суб'єкта господарювання, що відображає його здатність реалізувати власні життєво важливі економічні інтереси (виживання, функціонування та розвиток) за певних зовнішніх умов завдяки захисту від існуючих та потенційних загроз та використанню можливостей, що надає зовнішнє середовище».

Пояснити причину таких розбіжностей у поглядах дослідників можна наявністю не лише низки наукових підходів до розуміння сутності економічної безпеки підприємства, а й акцентуванням уваги науковців на якомусь конкретному напрямку її забезпечення та на певних функціональних складових.

Можна сьогодні стверджувати, що так само і не дійшли науковці єдності щодо виділення функціональних складових економічної безпеки суб'єктів господарювання. Так, Дегтярьова І. [3] виділяє такі складові, як ринкову інтерфейсну та інформаційну. В деяких джерелах можна зустріти ще міжнародну, ресурсну та інтелектуальну складові [11, с. 204].

Однак, більшість науковців сходяться в позиції щодо виділення семи основних функціональних складових економічної безпеки підприємства, а саме: техніко-технологічної, інформаційної, фінансової, правової, екологічної, кадрової та силової складових (рис. 1). На рис. 1 зазначені також напрями забезпечення економічної безпеки підприємства за кожною із функціональних складових.

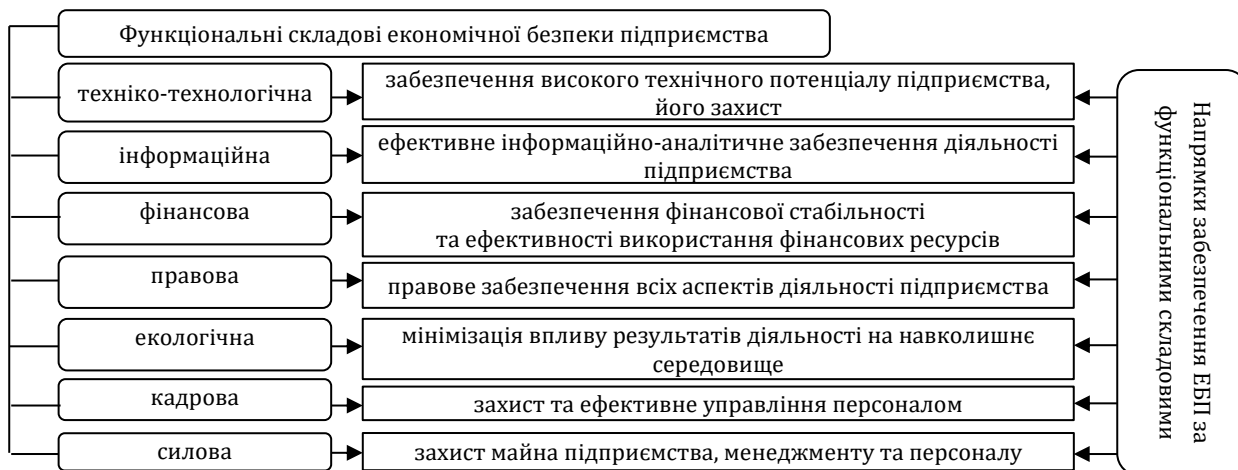

Рис. 1. Функціональні складові економічної безпеки підприємства

**- сформовано автором на основі [12; 13].*

В наукових літературних джерелах сьогодні можна знайти чималу кількість праць, присвячених дослідженню зазначених функціональних складових. Тому не виникає проблем із розумінням основних шляхів забезпечення економічної безпеки підприємства за кожною функціональною складовою. Однак, нашу увагу ми хочемо зосередити на дослідженні саме екологічної складової економічної безпеки вітчизняних підприємств. При чому, вважаємо за необхідне розкрити дану тему в світлі інноваційного розвитку національної економіки.

В наукових джерелах [13] простежується думка, що екологічна складова економічної безпеки підприємства передбачає, головним чином, дотримання чинних екологічних норм та мінімізацію витрат від забруднення довкілля. Виділяють також таке поняття, як еколого-економічна безпека підприємства, яку здебільшого трактують як «стабільний збалансований розвиток підприємства в умовах ефективного та результативного управління, спрямований на мінімізацію негативних економічних, екологічних та соціальних наслідків його функціонування як елемента еколого-економічної системи, що характеризується стійким зниженням збитку довкіллю» [4].

Ми вважаємо, що забезпечення екологічної складової економічної безпеки підприємства повинно здійснюватися у двох напрямках. Перший напрямок передбачає забезпечення безпеки діяльності самого підприємства, а другий – забезпечення безпеки суспільства від шкідливого впливу результатів господарської діяльності самого підприємства. Безпека діяльності підприємства, з точки зору екологічної складової, передбачає захист як виробничих ресурсів, рухомого та нерухомого майна підприємства, так і його трудових ресурсів від негативного впливу факторів навколишнього середовища. В даному випадку мається на увазі, що різноманітні природні та техногенні катастрофи можуть мати руйнівний вплив на діяльність підприємства та завдати значних фінансових збитків. Крім того, значні витрати підприємство може нести від надмірного забруднення навколишнього середовища, яке так само, як і техногенні катастрофи виникають, як правило, через зношеність виробничих засобів, застарілість технологій, тощо. Тому важливо забезпечити реалізацію усіх можливих заходів, в тому

числі вчасне оновлення виробничих потужностей, для того, щоб уникнути можливих негативних проявів впливу навколишнього середовища на діяльність підприємства.

Забезпечення безпеки суспільства, життя та здоров'я людей, природного та біологічного розмаїття від шкідливого впливу результатів діяльності підприємства в екологічній сфері передбачає, перш за все, дотримання екологічного законодавства та, зокрема норм мінімально допустимого вмісту шкідливих речовин, що потрапляють у навколишнє середовище в результаті діяльності підприємства.

Таким чином, зазначені напрямки забезпечення екологічної складової економічної безпеки підприємства в умовах інноваційного розвитку національної економіки повинні включати:

- дотримання суб'єктами господарювання чинних екологічних норм вітчизняного законодавства;
- формування на підприємстві екологічної культури;
- впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій виробництва;
- забезпечення утилізації, повторної переробки чи продажу побічних продуктів виробництва та відходів підприємства;
- впровадження природоохоронної діяльності підприємства;
- забезпечення безпеки виготовленої продукції, тощо.

Крім заходів щодо забезпечення екологічної складової економічної безпеки підприємства, що втілюються безпосередньо на рівні суб'єкта господарювання, необхідні також ефективні заходи на рівні держави. На нашу думку, такі заходи повинні включати: формування дієвих інструментів державної підтримки та стимулювання суб'єктів підприємництва до інноваційної діяльності; впровадження політики ресурсозберігання та ресурсовідновлення; забезпечення та підтримка регіональною та місцевою владою необхідних умов для інноваційного розвитку та діяльності підприємств; впровадження ефективних механізмів природокористування, тощо.

На нашу думку, реалізація зазначених заходів сприятиме як забезпеченню екологічної складової економічної безпеки підприємства, так і покращенню тенденції інноваційного розвитку національної економіки загалом.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, реалізація напрямків щодо забезпечення екологічної складової економічної безпеки підприємства матиме позитивний ефект, який, на нашу думку, полягатиме, перш за все, в зниженні витрат підприємства за рахунок використання енерго- та ресурсозберігаючих технологій, в підвищенні конкурентоспроможності та виході підприємства на нові міжнародні ринки за рахунок виробництва високоякісної та екологічно-чистої продукції, відтворенні ресурсного потенціалу країни та зниженні шкідливого впливу на навколишнє середовище. А, оскільки тенденція до екологічно-орієнтованого та інноваційного виробництва набирає сьогодні обертів в розвинених країнах світу, вважаємо, що дана тема є досить актуальною для реалізації подальших наукових досліджень.

Список літератури

1. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення : монографія. Львів: Ліга-Прес, 2012. 388 с.
2. Гавловська Н. І. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств: оцінювання, моделювання, механізм забезпечення: монографія. Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2016. 480 с.
3. Дегтярьова І.Б. Економічна діагностика: навч. посібник. Суми: Сумський державний університет, 2012. 112 с.
4. Ілляшенко О.В., Будрик О.І. Еколого-економічна безпека підприємства: теоретичні аспекти. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2017. Вип. 1 (25). С. 72-82.
5. Рудніченко Є. М. Вплив суб'єктів митного регулювання на систему економічної безпеки підприємства: дис. ... д-ра екон. наук: 21.04.02; Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2014. 579 с.

6. Шемаєва Л. Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища : монографія. Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. Київ : НУПМБ, 2009. 357 с.
7. Лисенко Н. О., Білошкурська Н. В. Економіко-організаційний механізм формування економічної безпеки агропромислових підприємств: монографія. Умань: ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2014. 257 с.
8. Фалович А. Дослідження сучасних напрямків визначення сутності економічної безпеки підприємства. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2013. Вип. 1 (8). С. 271–278.
9. Фирсова О. А. Экономическая безопасность предприятия. Орел: МАБIV, 2014. 220 с.
10. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки: колективна монографія. У 2 т. Дніпропетровськ: «ФОП Дробязко С.І.», 2014. Т. 2. 349 с.
11. Каранина Е. В., Загарских В. В. Экономическая безопасность государства и предприятия: формирование и обеспечение с учетом факторов рисков: монография. Киров: ФГБОУ ВО «ВятГУ», 2015. 387 с.
12. Кримчак Л. А. Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.04; Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2019. 259 с.
13. Чорна О. Ю. Основні функціональні складові економічної безпеки інтегрованої промислової структури. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2016. №6 (230). С. 187-193.

References

1. Vasylytsiv, T. H. (2012). *Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpriemstv Ukrainy: stratehiia ta mekhanizmy zabezpechennia*. [Financial and economic security of Ukrainian enterprises: strategy and support mechanisms]. Liha-Pres. Lviv. Ukraine.
2. Havlovs'ka, N. I. (2016). *Ekonomichna bezpeka zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti promyslovykh pidpriemstv: otsiniuvannia, modeliuvannia, mekhanizm zabezpechennia*. [Economic security of foreign economic activity of industrial enterprises: evaluation, modeling, support mechanism]. FOP Mel'nyk A.A. Khmelnytsky. Ukraine.
3. Dehtiar'ova, I.B. (2012). *Ekonomichna diahnostryka*. [Economic diagnostics: textbook. manual]. Sums'kyj derzhavnyj universytet. Sumy. Ukraine.
4. Illiashenko, O.V., Budryk, O.I. (2017). «Ecological and economic safety of the enterprise: theoretical aspects». *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*. Issue 1 (25), pp. 72-82.
5. Rudnichenko, Ye. M. (2014). *Vplyv sub'iektiv mytnoho rehuliuвання na systemu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva*. [Influence of subjects of customs regulation on the system of economic security of the enterprise]. D. Sc. Thesis: 21.04.02; Khmel'nyts'kyj natsional'nyj universytet. Khmelnytsky. Ukraine.
6. Shemaieva, L. H. (2009). *Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva na osnovi upravlinnia stratehichnoiuzvazaiemodiieiu z sub'iektamy zovnishn'oho seredovyscha*. [Ensuring the economic security of the enterprise based on the management of strategic interaction with the subjects of the external environment]. Rada nats. bezpeky i obrony Ukrainy. NUPMB. Kyiv. Ukraine.
7. Lysenko, N. O., Biloshkurs'ka, N. V. (2014). *Ekonomiko-orhanizatsijnyj mekhanizm formuvannia ekonomichnoi bezpeky ahropromyslovykh pidpriemstv*. [Economic and organizational mechanism of formation of economic security of agro-industrial enterprises]. VPTs «Vizavi» (Vydavets' «Sochins'kyj»). Uman. Ukraine.
8. Falovych, A. (2013). «Research of modern directions of definition of essence of economic safety of the enterprise». *Sotsial'no-ekonomichni problemy i derzhava*. Issue 1 (8), pp. 271–278.
9. Firsova, O. A. (2014). *Jekonomicheskaja bezopasnost' predpriyatija*. [Economic security of the enterprise]. MABIV. Orel. Russia.
10. *Ekonomichna bezpeka v umovakh hlobalizatsii svitovoi ekonomiky: kolektyvna monohrafiia*. [Economic security in the context of globalization of the world economy: a collective monograph]. (2014). 2 volumes. «FOP Drobiazko S.I.», Dnipropetrovs'k. Vol. 2. Ukraine.
11. Karanina, E. V., Zagarskih, V. V. (2015). *Jekonomicheskaja bezopasnost' gosudarstva i predpriyatija: formirovanie i obespechenie s uchetom faktorov riskov*. [Economic security of the state and enterprise: formation and provision taking into account risk factors].: FGBOU VO «VjatGU». Kirov. Russia.
12. Krymchak, L. A. (2019). *Informatsijno-analitychne zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky zovnishn'oekonomichnoi diial'nosti promyslovykh pidpriemstv*. [Information and analytical support of economic security of foreign economic activity of industrial enterprises]. Ph.D. Thesis: 08.00.04; Khmel'nyts'kyj natsional'nyj universytet. Khmel'nyts'kyj. Ukraine.
13. Chorna, O. Yu. (2016). «The main functional components of economic security of the integrated industrial structure». *Visnyk Skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia*. №6 (230), pp. 187-193.

Стаття надійшла до редакції 05.01.2021 р.